

Historie

Nordmannsgranens opdagelse

Af klitplantør Torben G. Stæhr, Skov- og Naturstyrelsen, Vendsyssel

Danmarks nordmannsgranareal er nu ca. 25.000 ha, og i mængder betyder dette en juletræeksport i følge Danmarks Statistik på ca. 8½ millioner juletræer. Hertil kommer så en mindre andel nordmannsgran i klippegrønteksporten, som samlet er knapt 30.000 tons. Den samlede eksportværdi af nordmannsgran alene (juletræer og klippegrønt) kan forsigtigt anslås til en værdi på knapt 1 milliard kr. På baggrund af bl.a. disse tal må det være på tide, at vi begynder at interessere os for træartens historie, både hvad angår dens natur og dens tradition.

For at begynde med sidstnævnte gives følgende beretning om nordmannsgranens opdagelse i 1836 af *Alexander von Nordmann* (1803-1866).

Ekspedition til Sorte Havet

I sommeren 1836 rejste den finskfødte naturforsker, professor i Odessa og direktør for den botaniske have samme sted, Alexander von Nordmann, sydpå langs Sorte Havets kyst. Formålet med rejsen, som blev støttet af det videnskabelige akademi i St. Petersborg, var at undersøge Sorte Havets østlige kyst og tilgrænsende egne af Kaukasus. Denne rejse eller rettere ekspedition var fyldt med store farer og forsagelser af alle slags. Bjergboerne var fjendtlige, og klimaet var usundt.

Med våben i hånd

Med på ekspeditionen fulgte overgartneren for Nikitas botaniske have på Krim, *Thomas Døllinger*. Som medhjælper havde de fire kosakker og tre soldater. Af disse døde fem af sygdom, og to blev skudt af Abhasierne. Hvert skridt, ekspeditionen tog udenfor fæstningens områder var livsfarligt. Som ved så mange af den slags ekspeditioner blev indsamlingerne faktisk foretaget med våben i hånd.

I juli måned var ekspeditionen nået til Redut-Kale og fortsatte herfra til munden af flo-

Alexander von Nordmann.

den Natanebi. Herfra fortsattes øst til en by ved navn Ozurgeti i Georgien. Derfra gjorde Nordmann tre forsøg på at bestige bjergene, som han kaldte Somlia, lige syd for byen. Først det tredje forsøg lykkedes. Han undersøgte først skråningerne mod nord og flyttede derefter 15 mil sydpå til en forladt by ved navn Baischjurai (hedder i dag Baisura). I dette område red han rundt en tid og besøgte en række bjergtoppe, bl.a. Sakornia (2.755 m).

Nordmann har nævnt, at flere floder har sine kilder her, bl.a. Natanebi og Kura. Den sidstnævnte er en fejltagelse, da Kura udspringer i Karsområdet i Tyrkiet (området i nærheden af Artvin, hvorfra vi kender en nordmannsgranproveniens). Alligevel er der fra Sakorniaområdet forbindelse til Kura, da en sideflod til denne har sit udspring her.

På trods af, at Thomas Døllinger (Nordmanns tjener) og Nordmann selv fik febersygdomme under besøget i dette område følte Nordmann stor glæde, ja endda nogle af sit livs lykkeligste øjeblikke i dette område, der ligger ovenfor Rhododendron caucasia bæltet.

Fundet af nordmannsgran

Det var også i dette område, Nordmann indsamlede den ædelgran, som kort tid efter (1838) af botanikeren *Christian Steven* blev tillagt Pinusslægten (som på daværende tidspunkt endnu rummede alle nåletræer) under betegnelsen: *Pinus nordmanniana* Stev., for et "60 fod langt" træ.

Navneskift

Senere blev Pinusslægten delt op i de forskellige familier, vi kender i dag, og nordmannsgranen fik det nugældende navn af en botaniker ved navn Spach i 1842, hvorfor det korrekte botaniske navn for nordmannsgranen i dag er *Abies nordmanniana* (Stev.) Spach.

Botanikeren Christian Steven, som også var finsk født, endda fra samme egn (Hamia) som Nordmann, var nok den, som havde størst kendskab til den sydrussiske flora på daværende tidspunkt, hvilket måske for en del skyldtes, at han var overinspektør for de kejserlige botaniske haver i hele Sydrusland. Derved var han også Nordmanns chef, hvad Nordmanns direktørstilling for Odessas botaniske have angår.

Herbarium

Christian Steven tilbragte hele sit liv i Rusland og fik efterhånden samlet et navnkundigt herbarium over den sydrussiske flora. I dette herbarium, som ved Nordmanns mel-

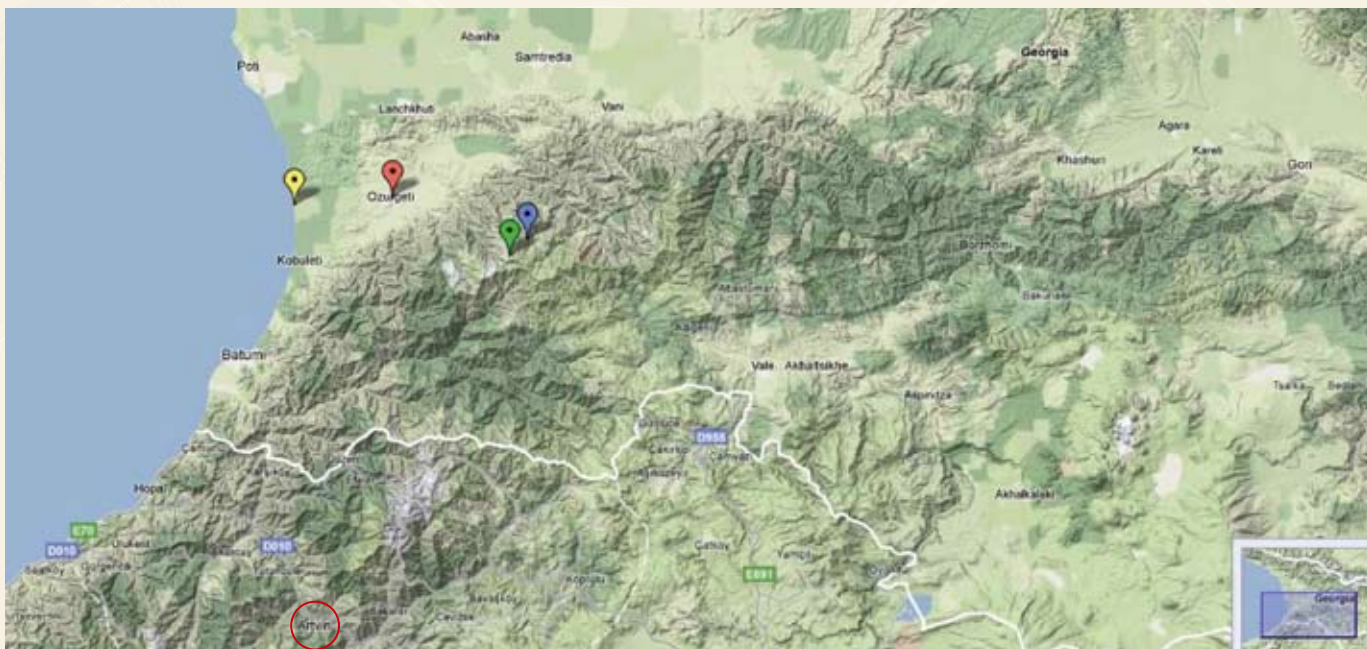
Bundklipping udføres (stabklipping)

- Har udført m. portaltraktor siden 1997
- Nemmere og billigere at holde rent, afskærmet sprøjtning.
- Nemmere at fælde, ingen afpudsning.

Ring for nærmere tlf. 75684080 / 20424080

Bisholt Nordmann Aps

v. Poul Nicholaisen . Bisholt Strandvej 21
7130 Juelsminde . p.nicholaisen@profibermail.dk

Kort over omtalte steder i artiklen fra det sydøstlige Georgien ved grænsen til Tyrkiet (hvid linie). Med gult symbol er vist Nantanebi flodens udløb i Sortehavet, med rødt symbol er vist byen Ozurgeti, med grønt symbol bjerget Sakornia (2.755 m) og med blå Baishjurai, som i dag kaldes Baisura. I bunden af kortet i Tyrkiet kan man netop ane byen Artvin, som også er en velkendt nordmannsgran proveniens. Kort fra Google maps.

lemkomst havnede i Helsingfors, findes et typeark over nordmannsgranen med to forskellige prøver og en lap papir. På lappen har Steven skrevet, at i Nikitas botaniske have var nordmannsgranen fuld af kogler i 1843. – Steven skriver ikke, hvorfra han har fået de to typer, men i beskrivelsen nævner han, at Nordmann bragte eksemplarer fra Kaukasus. Steven nævner også, at en *D. Wittmann* havde samlet samme art i samme region i nogen tid. Han refererer Wittmanns beskrivelse af bestemte eksemplarer, og der står, at det tager 16 år, før unge træer får kogler. Vi kan måske opfatte det sådan, at Nordmann indførte arten til Sydrusland ved at bringe frø eller planter til Steven?

Udbredelse i Europa

Den første videre udbredelse til Europa skyldtes sikkert Christian Steven, der havde kontakter over hele Europa. Sandsynligvis begyndte han også den første kultivering af nordmannsgranen.

For at afrunde Wittmanns placering i historien kan nævnes, at Steven nævner ham som gartner i Odessas botaniske have i 1838. Nordmann var altså Wittmanns chef. Nu er hele historien, som findes i de til dato kendte kildekrifter om opdagelsen af nordmannsgranen imidlertid ikke fortalt, førend yderligere to personer nævnes.

Tidligere fund

Både *P.S. Pallas* i 1784 og *Marschall von Bieberstein* i 1808 havde allerede gjort op-

dagelser af *Kaukasisk ædelgran* i den transkaukasiske provins, hvor de delvis gjorde opdagelser, men de henregnede den kun til Europæisk ædelgran. Det blev altså Alexander von Nordmann, der i sommeren 1836 i den kaukasiske provins Imerita først samlede og opdagede nordmannsgranen som en særskilt art.

Nordmannsgran i Danmark

Om nordmannsgranens indførsel i Danmark kan oplyses, at *A.S. Ørsted* i 1864 nævner, at den er indført i 1848. Dette stemmer godt overens med, at *Joh. Lange* i 1882 angiver, at alderen på en *Tsuga albertiana* Senec. (= *T. mertensiana*, Carr.) plantet på Gisselsfeld er ca. 32 år, og at dr. *C. Syrach-Larsen* angiver, at "nogenlunde jævnaldrende med dette eksemplar er antageligt *Abies nordmanniana*, *Abies cephalonica*, *Abies grandis* og *Abies lowiana*", som var plantet samme sted.

A. Oppermann nævner, at der "rundt om i landets skove findes store nordmannsgraner i sin tid plantet enkeltvis ved vejrundinger, planteskoler og tjenesteboliger, men samlede bevojsninger anlagde man først, da dyrkningen af den almindelige ædelgran kom i forgrunden". Det var de velkendte forhold overfor frost, vind og lus, der opfordrede skovbrugerne til at plante træarten på udsatte steder.

A. Oppermann nævner også, at der på Boler skovdistrikt i 1894 (i en del som dengang tilhørte Frijsenborg skovdistrikt) og på

Frijsenborg skovdistrikt i 1884 blev anlagt skovkulturer.

Siden har man i Danmark, dog med afbrydelser, indført frø af og anlagt mange kulturer med nordmannsgranen. Men dette er en helt anden historie....

Litteratur

- Collander, Runar, 1965:** The history of botany in Finland 1828-1918. Helsinki 1965.
- Expedition de M. le professeur Nordmann sur la cote orientale de la mer noire:** Bull. Scientif. Publ. Par l'Acad. Imp. Des sc. De S:A Pertsb 1836-39, side 91-95.
- Hjelt, Otto E. A., 1867:** Minnestal öfver Alexander von Nordmann, hålet på Finska Vetenskaps-Societetens årsdag den 29. April 1867. Acta Soc. Sci. Fenn., 9: 1-40.
- Kukkonen, I., 1977:** Brev til T. Stæhr vedrørende Alexander von Nordmann og Stevens herbarium.
- Mainz, H., 2009:** Eksport af juletræer og klippegrønt i 2008. Nåledrys nr. 70, Dansk Juletræsdyrkerforening
- Opperman, A., 1931:** Nordmannsgranens vækst i Danmark. SFF bd. 13, nr. 10.
- Syrach-Larsen, C., 1928:** Sjældne nåletræer i danske haver. DST.
- Ørsted, A.S., 1864:** Frilandstrævæxten i Danmark. Th. Linds Forlag 1864

